

Filozofija sa logikom – Opis predmeta

Temeljna svrha učenja i poučavanja Filozofije sa logikom je poticanje intelektualne znatiželje učenika, razvijanje kritičkog i kreativnog mišljenja, te poticanje i ohrabrivanje učenika na filozofsku aktivnost kroz samostalno i autonomno promišljanje o temeljnim filozofskim pitanjima, poput pitanja o smislu čovjekove egzistencije u svijetu, ljudskoj prirodi, pitanja o nastanku svijeta, prirodi dobra i zla, pouzdanosti znanja, slobodi i odgovornosti, prirodi i vrijednosti umjetnosti. Kroz nastavu filozofije učenici će imati priliku da istražuju niz filozofskih pitanja i saznaju kako su najznačajniji filozofi i filozofske tradicije odgovorili na ta pitanja, što predstavlja samo jedan od aspekata ovog nastavnog predmeta. Kroz sve predmetne oblasti učenici će imati priliku da samostalno istražuju, analiziraju i evaluiraju različita filozofska učenja i ideje. Na taj način učenicima se omogućava bolje razumijevanje slojevitosti odnosa među čovjeka i svijeta u kojem on živi.

Nastavni predmet Filozofija sa logikom je prije svega aktivnost usmjerena na razvijanje sposobnosti učenik da samostalno postavlja pitanja te razvija sposobnost dokazivanja i argumentiranja vlastitih stavova. Filozofija omogućava učeniku da dovodi u pitanje općeprihvaćena uvjerenja i stavove koji su smatrani samorazumljivim, kao i da stekne 'širu sliku', odnosno smisaonu cjelinu unutar koje se na koherentan način mogu uklapati pojedini uvidi i saznanja. Nastavnikova uloga je stoga prije poučavanje filozofiranju nego filozofiji.

Filozofija kod učenika omogućava stvaranje vlastitog integriteta, poštovanje i uvažavanje integriteta drugih, kao i osvještavanje odgovornosti prema sebi i drugima. Učenicima filozofija pomaže da osvijeste važnost višestrukih perspektiva u pristupima i spoznaji svijeta, te da preispituju vlastite i perspektive drugih. Osim navedenog, smisao učenja i poučavanja filozofije je refleksija o sadržajima koji su predmet poučavanja kroz ostale nastavne predmete, odnosno nefilozofskih sadržaja iz svakodnevnog života.

Svrha Filozofije sa logikom je i da učenike podučiti kako pronaći, vrednovati i selektirati informacije i na osnovu njih donijeti utemeljene zaključke. Nastava logike učenike treba naučiti iskazivanju misli ne učeći po pravilima, nego po oblicima pravilnog iskazivanja misli. Logika kod učenika potiče i razvija njeguje sposobnost kritičkog i kreativnog mišljenja, pomaže im da otkriju nedosljednost nečije argumentacije, da utvrde proturječnosti određenih tvrdnji, neodrživosti zaključaka i konzistentnosti misli, te im razvija sposobnosti rješavanja problema na različite načine.

S obzirom na to da je logika refleksija mišljenja o samome sebi, ona leži u osnovi metakognitivnih

kompetencija i nalazi se u temelju svih znanosti, njihovih metoda i vrednovanja znanstvenih teorija.

Upoznavanje s oblicima valjane misli i s tipičnim logičkim pogreškama pomaže učenicima da takve pogreške izbjegavaju, a da učinjene pogreške lakše otkrivaju i ispravljaju. Komunikacijske vještine učenika razvijaju se putem dijaloga, na taj način Učenik uči da jasno izloži svoju misao, da nađe jasne i uvjerljive dokaze za svoje tvrdnje i da bude u stanju uvjeriti druge ljude u istinitost vlastitih tvrdnji, ali i prihvatiti drugačija mišljenja.

Stoga logika kod učenika razvija suradničko i brižno mišljenje. Naglasak u učenju i poučavanju logike nije samo na sadržajima poučavanja, nego više na razvoju već navedenih sposobnosti.

Nastavni predmet Filozofija sa logikom pripada društveno-humanističkom području i izučava se u trećem razredu i četvrtom razredu gimnazije.

Filozofija sa logikom – Ciljevi učenja i podučavanja predmeta

1. Razvijanje sposobnosti kritičkog i kreativnog mišljenja kod učenika, vještina izvođenja filozofske argumentacije, valjanog zaključivanja, kao i sposobnosti rješavanja problema.
2. Usvajanje novih znanja iz područja filozofije (filozofskih pojmova, filozofskih učenja, pravaca, problema), te na osnovu stečenog znanja povezivanje, upoređivanje, vrednovanje i utemeljena kritika različitih filozofskih koncepcija.
3. Razvijanje umijeća dijaloga, preciznog i jasnog iskazivanja misli, osjetljivosti na neobrazložene stavove i izložene protuargumente, promjene stava na temelju opravdanog razloga i nepristranosti u prosuđivanju (samoregulacija, suradničko i brižno mišljenje), te uočavanje logičkih pogrešaka u zaključivanju i izbjegavanje istih (komunikacijske i metakognitivne kompetencije).
4. Uočavanje relevantnosti filozofije i njena primjene u vlastitom iskustvu učenika, putem povezivanja filozofskih tema sa temama iz drugih nastavnih predmeta, sa drugim pristupima svijetu (kao što su znanost, religija, umjetnost i dr.), kao i sa njihovim svakodnevnim životom.
5. Kreiranje vlastitog pogleda na svijet uz pomoć filozofije kao pristupa svijetu i kao znanstvene discipline, zasnovanog na kritičkom propitivanju vlastitog iskustva i svoje ideološke i kulturne perspektive, propitivanju autoriteta i uočavanje značaja perspektive u potrazi za znanjem (interkulturalne kompetencije), njegovanje univerzalnih humanističkih vrijednosti i estetskog doživljaja i prosudbe.

Filozofija sa logikom – Oblasna struktura

Oblici misli / kritičko mišljenje i argumentacija

A

Učenik se u okviru ove oblasti susreće sa pitanjima odnosa smisla i značenja, odnosa jezika i mišljenja te drugim bitnim pitanjima koja se tiču logike. Kroz proučavanje logike učenik se upoznaje sa onim oblicima valjane misli koji on i sam spontano svakodnevno primjenjuje. Upoznavanje sa logičkim pogreškama omogućava učeniku/učenici da takve pogreške izbjegava te da učinjene pogreške lakše otkriva i ispravlja.

Učenik se ovdje upoznaje s elementarnim oblicima zaključivanja i na temelju kojih se mogu izvoditi složeni. U ovoj će oblasti Učenik istraživati odnose između misli, odnosno propitivati neka svojstva misli neovisno o sadržajima i njihovoj istinitosti ili neistinitosti, vježbati uočavati neke tipične logičke odnose, izvoditi jedne sudove iz drugih sudova ili zaključaka te formalno i neformalno dokazivati.

U ovoj oblasti učenici se uče uočavanju i vrednovanju logičke strukture iskazanog u govoru i u tekstu. Učenik će se unutar ove oblasti upoznati s različitim vrstama neutemeljenih uvjeravanja i naučiti ih razlikovati od uvjeravanja na opravdanim temeljima.

Tako će se vježbati za formiranje kritičkog i kreativnog mišljenja, za osjetljivost na argumente i protuargumente, za lijepo i strukturirano izlaganje (retoričke vještine) te jasno predstavljanje onoga što misli, ali i vrednovanje onoga što iznose drugi.

Ova oblast predstavlja uvod u filozofijsko mišljenje i u njoj će se učenici upoznati sa izvorima i prirodom filozofskog mišljenja, odnosom filozofije spram znanosti, povijesnošću odnosno dinamičkom strukturom filozofskog mišljenja, periodizacijom povijesti filozofije, sokratovskim metodom (dijaloškom prirodom filozofije) i relevantnošću filozofije danas. Također, učenici će se upoznati sa velikim filozofskim pitanjima, poput: Kako je nastao svijet? Šta leži u osnovi svega postojećeg? Šta je svrha života? Šta je dobro i zlo? Kako spoznajemo sebe i svijet oko nas? Šta je istina? Šta je lijepo, šta je umjetnost? Kakvo je to pravedno društvo?

Učenici će razvijati kritičko mišljenje i argumentiranje kroz analizu filozofskih učenja i kreirati njihov vlastiti stava prema istim. Učenici će u ovoj oblasti propitivati relevantnost filozofskih pitanja za društvo i za njihov svakodnevni život. Učenik će uvidjeti različitost filozofskog pristupa svijetu (totalitet) nasuprot znanstvenog pristupa (partikularnost).

U ovoj oblasti izučavaju se i promišljaju metafizička (ontološka) pitanja o postojanju, svijetu, kao i pitanja o ulozi i mjestu čovjeka u svijetu koji ga okružuje (filozofska antropologija). Pitanja poput onog šta leži u osnovi svijeta, broju i prirodi prvih počela, za što možemo reći da postoji realno, pitanja o smislu života, biti čovjeka, njegovoj slobodi, odnosu duha i tijela, nalaze se u središtu istraživanja ove oblasti. Učenici se susreću sa različitim ontološkim koncepcijama poput monizma, dualizma i pluralizma, materijalizma i idealizma, kao i različitim filozofsko-antropološkim učenjima. Neovisno o vlastitim stavovima i uvjerenjima, učenik će uočiti značaj sagledavanja različitih perspektiva kao i njihova ograničenja i moguće implikacije koje proizlaze iz njih.

U ovoj oblasti izučavaju se i promišljaju filozofska pitanja epistemologije, a to su pitanja o izvorima naše spoznaje, njenim granicama i mogućnostima, kao i pitanja o izvjesnosti i pouzdanosti spoznaje. Kroz ovu oblast učenici/učenice će se susretati sa različitim epistemološkim koncepcijama i njihovim implikacijama, poput empirizma, racionalizma, kritičizma, misticizma, falsifikacionizma, pragmatizma i drugih. Učenik se susreće sa pitanjima da li naša spoznaja prelazi granice našeg iskustva, problema apsolutne spoznaje i pitanja o istini, potom pitanja znanstvene spoznaje i istine nasuprot filozofskoj spoznaji. Također, u ovoj oblasti promišljaju se filozofska pitanja i problemi koji proizlaze iz razvoja moderne znanosti i tehnologije (prije svega pitanja vezana uz razvoj umjetne inteligencije i bioetička pitanja), problem znanstvene metode, kao i mogući načini pristupanja istim.

U okviru ove oblasti proučavat će se problem etike, filozofije politike i estetike. U okviru etike proučavaju se pitanja porijekla, motiva i svrhe moralnog djelovanja i prosuđivanja. Učenici će upoznati različite etičke teorije, te razviti sposobnost prepoznavanja i raspravljanja o različitim etičkim problemima.

U okviru filozofije politike problematiziraju se različiti oblici društvenih zajednica i različiti oblici društvenih uređenja. Učenik se u okviru ove oblasti upoznaje sa problemima društva, društvenih pojava te procesa koji se događaju u društvu: slobode, pravednosti, jednakosti, moći, solidarnosti, prava, politike itd.

U okviru estetike proučava se pitanje lijepog i umjetnosti. Učenik promišlja o biti, uslovima i kriterijima stvaranja, o prirodno lijepom kao različitom od umjetnički lijepog, o doživljavanju i prosuđivanju lijepog, o umjetnosti kao oponašanju ili stvaranju nečeg novog. Proučavanje ove oblasti omogućava razumijevanje razvoja umjetnosti i lijepog kroz historiju.

Kroz proučavanje odabranih filozofskih tekstova i analizom etičkih, estetičkih i učenja iz oblasti filozofije politike, učenik stiče sposobnost primjene usvojenih znanja na konkretne životne situacije, usvaja određene etičke i estetske vrijednosti, formira stavove i stiče sposobnost kritičkog propitivanja različitih vrijednosti i prihvatanja drugog i drugačijeg.

Odgojno-obrazovni nivo i razred

- Srednje
- III

Godine učenja i podučavanja predmeta: 2

A Oblici misli / kritičko mišljenje i argumentacija

[A.III.1](#)

[A.III.2](#)

[A.III.3](#)

[A.III.4](#)

A Oblici misli / kritičko mišljenje i argumentacija	A.III.1 Objašnjava i primjenjuje osnovne oblike misli, logička pravila i teorije.	A.III.2 Evaluira logičku strukturu zaključka i kreira vlastite primjere logičkih zadataka.	A.III.3 Analizira logičku strukturu tekstova različitih funkcionalnih stilova te vrednuje različite forme argumentacije.
--	--	---	---

<p>Definira pojam, sud i zaključak.</p> <p>Analizira vrste pojmova, i sudova, kao i teorije o spornim logičkim pitanjima.</p> <p>Utvrđuje odnose među pojmovima i sudovima koristeći Vennove dijagrame odnosno logički kvadrat.</p> <p>Određuje istinosnu vrijednost suda pomoću istinosnih tablica.</p> <p>Primjenjuje logička pravila na zadati sadržaj iz različitih područja.</p>	<p>Objašnjava strukturu zaključka (premise, konkluzija) i njegove različite oblike (deduktivni, induktivni).</p> <p>Objašnjava kako se različiti oblici zaključka primjenjuju u filozofskoj argumentaciji.</p> <p>Primjenjuje pravila dedukcije uz pronalaženje novih sadržaja.</p> <p>Procjenjuje valjanost deduktivnog zaključka.</p> <p>Kreira vlastite primjere dobro obrazložene argumentacije u pisanom obliku.</p>	<p>Analizira tekst pomoću misaonih cjelina koje sudjeluju u argumentaciji.</p> <p>Analizira i na različite načine strukturira argumentacije iz svakodnevnog života i tekstove različitih funkcionalnih stilova.</p> <p>Procjenjuje različite vrste argumentacije prema njihovoj logičkoj strukturi, primjenjujući logička pravila i vještine kritičkog mišljenja.</p>
---	---	---

A.III.4
Otkriva tipične pogreške u
argumentaciji putem
kritičkog mišljenja.

<p>Otkriva pogreške u prevođenju na jezike logike, pogreške indukcije i analogije, pogreške u dokazivanju i pogreške relevantnosti.</p> <p>U kratkom tekstu identificira osnovne pogreške u argumentaciji.</p> <p>Primjenjuje kritičko mišljenje i strategije rješavanja problema u razrednim diskusijama, analizi tekstova, analizi pojedinih filozofskih učenja i sl.</p>

KLJUČNI SADRŽAJI

Formalna logika - Aristotel (*Organon* - Kategorije), dedukcija, indukcija, analogija, pojam, sud, zaključak, silogizam, valjanost i istinitost zaključka, figure i modusi silogizma, argumentiranje, logičke pogreške. Indikatori logičkih odnosa u običnom jeziku – premisa i konkluzije, logički odnosi, logička svojstva. Definicija, dokaz, objašnjenje, predikcija.

Neformalna logika - kritičko mišljenje i argumentiranje - model kritičkog mišljenja, faze kritičkog mišljenja, razumijevanje, strukturiranje, evaluiranje argumentacije. Logičke pogreške u neformalnoj logici.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

- U nastavi logike potrebno je potrebno je pronaći optimalnu mjeru u izboru i količini sadržaja, a sa druge strane osigurati obilje primjera i zadataka za vježbanje. Vrlo je važno da učenici, ne samo znaju, nego ovladaju i primjenjuju oblike valjane misli, odnosno pravila zaključivanja, te da ih osvijeste kao načine na koji mi strukturiramo ili možemo strukturirati misli. Primjeri trebaju osigurati prepoznavanje oblika među kojima ne postoji logički slijed te pronalaženje protuprimjera i gradnju protumodela (valjan – nevaljan zaključak i sl.).
- Preporuka je da se u konačnici učenici uvježbavaju da sami kreiraju primjere logičkih zadataka, čime bi se osiguralo da stečene vještine kritičkog i kreativnog mišljenja primjenjuju i dalje razvijaju, što u konačnici jeste cilj nastave logike.
- Na izvornim ili različitim didaktički oblikovanim tekstovima vježbati uočavanje logičkih struktura. Poželjno je da se u nastavi logike koriste tekstovi različitih stilova i iz različitih sfera života, uključujući svakodnevni život, kako bi učenici osvijestili puni smisao nastave logike.
- Uloga je nastavnika u vođenju, tumačenju i poticanju svih učenika da se aktivno uključe i sudjeluju u nastavi logike.
- Preporuka je ne tražiti da učenik nazive pogrešaka u argumentaciji uči napamet, već da u tekstu ili govoru znaju prepoznati pogrešku ili pronaći njezin naziv na popisu, te obrazložiti zašto je to pogreška. Također, potrebno je uvježbavati logičke pogreške koje se javljaju u neformalnoj logici.
- Nastavnicima se preporučuje korištenje različitih didaktičkih materijala i strategija za uvježbavanje kritičkog mišljenja, kako putem formalne, tako i putem neformalne logike. Preporučuje se korištenje sokratovskog dijaloga za uvježbavanje filozofskog argumentiranja (pristup i metod filozofije za djecu (P4C)).

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

- U ovoj je oblasti moguće je ostvariti međupredmetnu povezanost sa svim nastavnim predmetima budući da je logika kao refleksija mišljenja o samom sebi, u osnovi svakog rasuđivanja i u osnovi metoda pojedinačnih znanosti.
- Matematika – indukcija, dedukcija, istinosne tablice
- Psihologija – povezanost sa kognitivnom oblasti
- BHS jezik i književnost – odnos jezika i mišljenja. Analiza logičke strukture tekstova različitig funkcionalnih stlova, svakodnevni jezik i jezik logike.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Učenici će u okviru ove tematske cjeline steći sljedeće kompetencije:

- Kroz različita pitanja o prirodi filozofskog mišljenja i njegovoj metodi, kao i pri povezivanju filozofskih sadržaja drugim predmetima i sa svakodnevnim životom, učenici će razvijati metakognitivne vještine (kritičko i kreativno mišljenje, kao i vještine rješavanja problema),
- Radeći u parovima i grupama, učenici će upoznavati sebe i druge te razvijati vlastite socijalne vještine i saradničko mišljenje te jačati socijalnu empatiju,
- Jezičko-komunikacijske kompetencije se jačaju uvježbavanjem jasnog i preciznog iznošenja misli i uvažavanjem protuargumenata što doprinosi kvalitetnijoj komunikaciji i suradnji.
- Kreativno-produktivne kompetencije učenici će sticati kreiranjem vlastitih logičkih zadataka te refleksijom o spornim logičkim pitanjima.

- Srednje
- IV

Godine učenja i podučavanja predmeta: 2

B Velika filozofska pitanja i problemi B.IV.1 B.IV.2 B.IV.3	C Čovjek i svijet C.IV.1 C.IV.2 C.IV.3	D Spoznaja, znanje, znanost, tehnologija D.IV.1 D.IV.2 D.IV.3	E Moral, politika i umjetnost E.IV.1 E.IV.2 E.IV.3
--	---	--	---

B
Velika filozofska pitanja i problemi

B.IV.1
Objašnjava najznačajnija područja filozofije, velika pitanja koja proizlaze iz tih područja, kao i prirodu filozofskog mišljenja.

B.IV.2
Evaluira pojedina filozofska učenja i odgovore na neka od velikih pitanja.

B.IV.3
Analizira filozofske koncepte neophodne za raspravu o velikim filozofskim pitanjima te načine na koje se ovi koncepti koriste u različitim filozofskim tradicijama i svakodnevnom životu.

Opisuje glavna područja filozofije i prirodu filozofskog mišljenja.

Identificira glavna pitanja koja proizlaze iz ovih područja.

Objašnjava kako su se pojedina velika pitanja razvijala iz potrebe čovjeka za racionalnim kritičkim promišljanjem svijeta.

Objašnjava svrhu poučavanja filozofije .

Analizira kako različite filozofske tradicije odgovaraju na velika pitanja.

Vrednuje pojedina učenja i njihove odgovore na velika pitanja.

Kreira vlastiti odgovor na pojedina velika pitanja, koristeći filozofsku argumentaciju i kritičko mišljenje.

Definira pojmove neophodne za raspravu o velikim pitanjima.

Raspravlja o načinima na koje su filozofski koncepti upotrebljavani u različitim filozofskim tradicijama i kako su se razvijali kroz povijest.

Prepoznaje relevantnost filozofskih pitanja, teorija i vještina za društvo, svakodnevni život, te ulogu filozofije za bolje i svrsishodnije razumijevanje popularne kulture.

Izrađuje jednostavno filozofsko istraživanje (filozofski esej).

Svrha filozofije, priroda filozofskog mišljenja, sumnja, čuđenje, dijalog vs. monolog, periodizacija povijesti filozofije, filozofske discipline, velika filozofska pitanja i problemi, Sokratov metod i koncept "istraženog života" kod Sokrata, kritičko mišljenje, relevantnost filozofije danas, odnos filozofije prema nefilozofskim pristupima svijetu, bosansko-hercegovačka filozofska misao.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

- Nastavnici mogu kroz kratke isječke izvornih filozofskih tekstova, učenicima pružiti uvid u velika filozofska pitanja i različite odgovore na ista pitanja.
- Preporuka za ovu oblast bi bila dati učenicima *Malog princa* kao filozofsku lekturu, zadatak bi bio odgovoriti na pitanje: "Zašto je *Mali princ* filozofsko djelo?".
- Temeljna metoda je dijaloška, gdje se učenici kroz upotrebu sokratovskih pitanja potiču na kritičko, kreativno i suradničko mišljenje.
- Nastavnicima se preporučuje da već sa završetkom ove oblasti započnu sa učenicima raditi na uvježbavanju pisanja filozofskog eseja – učenici će imati zadatak napisati sokratovski esej baziran na isječku iz Odbrane Sokratove. Učenici se stavljaju u poziciju suvremenog Sokrata, odabiru razlog/ideju zbog kojeg su optuženi na sudu i u dijaloškoj formi pišu esej iznoseći uvjerljivu argumentaciju i pobijajući argumentaciju protivnika. Esej započinju kratkim uvodom iznoseći razlog optužbe i završavaju zaključkom u kojem sumiraju argumente, kao i svoju odanost idealima.
- Također se kod učenika/ca može kroz upotrebu pažljivo odabranih i didaktičko-metodičkih nefilozofskih sadržaja potaknuti filozofski način promišljanja.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

- BHS jezik i književnost – filozofska analiza književnog djela. U ovoj je oblasti ostvariva međupredmetna povezanost sa BHS jezikom i književnosti kroz filozofsku analizu isječaka književnih djela, interpretaciju i razumijevanje istih, kao i kroz proces pisanja eseja.
- Fizika – korelacija sa ovim predmetom proizlazi iz prvih velikih filozofskih pitanja o nastanku kosmosa, uzrocima svega postojećeg i sl.
- Kultura religija – korelacija sa ovim predmetom nalazi se u pitanjima o razumijevanju svijeta, njegovom nastanku i sl.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup:

Učenici će u okviru ove tematske cjeline steći sljedeće kompetencije:

- Kroz različita pitanja o prirodi filozofskog mišljenja i njegovoj metodi, kao i pri povezivanju filozofskih sadržaja sa svakodnevnim životom, učenici će razvijati metakognitivne vještine (kritičko mišljenje i vještine rješavanja problema),
- Radeći u parovima i grupama, učenici će upoznavati sebe i druge te razvijati vlastite

socijalne vještine i saradničko mišljenje i jačati socijalnu empatiju,

- U dijelu realizacije projektnih zadataka – priprema i prezentacija istraživačkog projekta, učenici će jačati informatičku pismenost.
- Jezičko-komunikacijske kompetencije se jačaju uvježbavanjem jasnog i preciznog iznošenja misli, što doprinosi kvalitetnijoj komunikaciji i suradnji.
- Jezično-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku - primjeri koje nastavnik odabere mogu biti na stranom jeziku koje učenici uče, te na taj način razvijaju i kompetenciju za razumijevanje naučnog teksta na stranom jeziku.

C
Čovjek i
svijet

C.IV.1

Objašnjava temeljne metafizičke (ontološke) pojmove i pojedina filozofska učenja relevantna za raspravu o čovjeku i svijetu.

Objašnjava neke od najznačajnijih metafizičkih i antropoloških pojmova i pitanja.

Objašnjava metafizičke pozicije nekih od najznačajnijih filozofa i filozofskih škola iz ove oblasti.

C.IV.2

Analizira različite metafizičke (ontološke) i antropološke pozicije te evaluira odgovore na neka od najznačajnijih pitanja u ovoj oblasti.

Raspravlja o različitim metafizičkim pozicijama referirajući se na neke od klasičnih i suvremenih filozofskih tekstova.

Uspoređuje kako različiti filozofi i/ili filozofske škole pristupaju ovim pitanjima.

Evaluira prednosti i slabosti pojedinih odgovora na temeljna metafizička i antropološka pitanja.

C.IV.3

Objašnjava povezanost između metafizike (ontologije) i filozofske antropologije sa drugim područjima filozofije, kao i sa različitim aspektima društvenog života, uključujući svakodnevni život.

Identificira utjecaj metafizičkih i antropoloških ideja na svakodnevni život.

Objašnjava načine na koje metafizika i antropologija proizlazi iz i utječe na druga područja filozofije i druga predmetna područja.

Objašnjava različite utjecaje na razvoj metafizičkog mišljenja.

Priroda stvarnosti, pitanje o prapočelu (filozofi prirode), Platonovo razlikovanje pojavnog i svijeta ideja, Aristotelovo prevladavanje Platonova dualizma, Panteizam G. Bruna, srednjovjekovne ontološke pozicije (kršćanske, islamske), novovijekovno shvatanje supstancije (racionalizam, empirizam), Hegelov panlogizam, ontološke koncepcije suvremene filozofije (Heidegger), priroda jastva, identitet, odnos duh / tijelo, učenje o duši/jastvu (Sokrat, Platon, Aristotel), jastvo kod Descartesa, Humea, Lockeja, Kanta, Hegela, Rylea, Fodora, Churchlanda, Husserla, Merleau-Pontya, sloboda (determinizam / indeterminizam), Mill, Holbach, Dennett, James, društvena uvjetovanost slobode i individualna odgovornost, egzistencijalistički pojam tjeskobe - Sartre, feminističko poimanje slobode, život nakon smrti, smisao života, argumenti za i protiv postojanja boga, teodiceja. Razumijevanje čovjeka kod Schellera, Plessnera i Gehlena. Postmodernistička misao i kritika moderne (Derrida, Baudrillard).

- Šta je uzrok svega postojećeg? Da li je on jedan ili ih je više? Je li on materijalne ili idealne prirode?
- Postoji li išta trajno u vremenu? Je li prostor djeljiv? Kakav je odnos klasičnih filozofskih koncepata naspram moderne znanosti?
- Imaju li bića svrhu? Da li svijet postoji neovisno o našoj svijesti?
- Šta je čovjek? Kakva je njegova bit?
- Šta je smisao života?
- Šta je identitet? Postoji li nešto poput jastva?
- Možemo li ikada znati drugoga?
- Da li način na koji se odnosimo prema drugima ono što nas čini ljudima?
- Na koji način čovjek razvoj tehnologija određuje poimanje čovjeka?
- Što nam otkrića neuroznanosti mogu reći o tome što znači biti čovjek?
- Da li je čovjek slobodno biće? Šta je sloboda?

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

- U ovoj oblasti se istražuje temeljno pitanje što znači biti čovjek, odnosno ko sam ja. Sa učenicima se vodi rasprava o ključnim pojmovima kao što su identitet, sloboda i ljudska priroda, te razmatraju pitanja poput: što ljude izdvaja od ostalih vrsta; gdje su granice ljudskog; i mogu li se životinje ili strojevi smatrati osobama itd.? Također se istražuje pitanje postojanja svijeta, pitanja načela, uzroka svega postojećeg, svrhovitosti u svijetu, stvarnosti i sl.
- Ova oblast također pruža priliku učenicima da promišljaju ova pitanja iz različitih perspektiva. Na primjer, rasprave o konceptu sebstva mogu uključivati širok spektar primjera od budističkog pojma anattā ili "ne-sebstva" do poricanja koncepta solipsistički izoliranog jastva (De Beauvoir 1965).
- Ova oblast omogućava nastavnicima da istražuju teme od posebnog interesa, poput odnosa između roda i identiteta ili aktualne novosti o napretku u robotici. Također,

- nastavnicima se pruža prilika da istraže širok raspon tema i koriste poticajne primjere.
- Nastavnici biraju poticajne izvorne tekstove koji govore o ljudskoj slobodi i konceptu "stvarnosti".
 - Na kraju ove oblasti učenici pišu esej o vlastitom razumijevanju jastva koje je bazirano na kritičkom sagledavanju i analiziranju koncepcija jastva o kojima su učili ili esej o pitanju ljudske slobode.
 - Rad na izvornim tekstovima filozofa od iznimnog je značaja za poticanje i razvoj kritičkog mišljenja.
 - Gledanje filma *Matrix* ili *Trumanov šou* i pisanje eseja u kontekstu Platonovog i Descartesovog poimanja realnosti i dovođenja u vezu sa temom filma. Također, učenici mogu pogledati filmove poput *Život je lijep* ili *Schindlerova lista* i napisati kratki esej povezujući film sa konkretnim filozofskim učenjima.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

- U ovoj oblasti se pruža mogućnost međupredmetnog povezivanja sa Psihologijom i Sociologijom – pitanja identiteta, ličnosti, roda. Kulturom religija - ontološka rasprava o bogu, Aristotelov koncept boga nasuprot teološkom, teodiceja itd.
- Također, moguće je ostvariti međupredmetnu povezanost sa Fizikom i Hemijom u pitanjima nastanka svijeta, filozofsko razumijevanje koncepata vremena i prostora i usporedba sa modernim znanstvenim razumijevanjem.
- B/H/S jezik i književnost - pitanja o čovjeku, identitetu, egzistenciji.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup:

Učenici će u okviru ove tematske cjeline steći sljedeće kompetencije:

- Radeći u parovima i grupama, učenici će upoznavati sebe i druge te razvijati vlastite socijalne vještine i saradničko mišljenje i jačati socijalnu empatiju,
- Jezičko-komunikacijske kompetencije se jačaju uvježbavanjem jasnog i preciznog iznošenja misli, što doprinosi kvalitetnijoj komunikaciji i suradnji.
- Jezično-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku - primjeri koje nastavnik odabere mogu biti na stranom jeziku koje učenici uče, te na taj način razvijaju i kompetenciju za razumijevanje naučnog teksta na stranom jeziku.
- Medijska pismenost - učenici kroz analiziranje zadatah filmova i drugih medija razvijaju i kritičko promišljanje, kao i medijsku pismenost.

D
Spoznaja,
znanje,
znanost,
tehnologija

D.IV.1

Objašnjava temeljne epistemološke pojmove i pojedina filozofska učenja relevantna za raspravu o spoznaji, znanju, znanosti i tehnologiji.

Objašnjava neke od najznačajnijih epistemoloških pojmova i učenja, kao pojmove i pitanja filozofije znanosti.

Objašnjava epistemološke i pozicije nekih od najznačajnijih filozofa i filozofskih škola.

D.IV.2

Analizira različite epistemološke postavke i probleme te evaluira ponuđene odgovore na neka od najznačajnijih pitanja u ovoj oblasti

Raspravlja o različitim epistemološkim pozicijama referirajući se na neke od klasičnih i suvremenih filozofskih tekstova.

Upoređuje kako različiti filozofi i/ili filozofske škole pristupaju ovim pitanjima.

Evaluira prednosti i slabosti pojedinih odgovora na temeljna epistemološka pitanja.

D.IV.3

Objašnjava povezanost epistemologije sa drugim područjima filozofije, kao i sa različitim aspektima društvenog života, uključujući svakodnevni život.

Identificira utjecaj epistemoloških ideja na svakodnevni život.

Objašnjava načine na koje epistemologija proizlazi iz i utječe na druga područja filozofije i na druga predmetna područja.

Objašnjava različite utjecaje na razvoj epistemoloških mišljenja.

KLJUČNI SADRŽAJI

Priroda, izvor i granice spoznaje, izvjesnosti (pouzdanosti) spoznaje, objektivnost / relativnost znanja, kulturalna uvjetovanost znanja i znanosti, znanstveni progres (Kuhn), utjecaj sofisticiranih tehnologija na našu spoznaju, pristup znanju, znanje i moć, znanost i pseudoznanost, metode, umjetne inteligencija – Turing test, Searlova *kineska soba*, Dreyfusova utjelovljena inteligencija, rodna perspektiva u svijetu znanosti. Racionalizam, empirizam, skepticizam, koherencija, korespodencija, pragmatizam, fenomenalizam, fundamentalizam, a priori, a posteriori, falsifikacionizam, paradigma, znanstvena revolucija, pozitivizam, naturalizam, konstruktivizam. Predsokratovci, Sokrat, Platon, Aristotel, Bruno, Bacon, Descartes, Locke, Berkeley, Hume, Kant, Husserl, Peirce, Russell, Wittgenstein, Quine, Putnam, Freire, Chomsky, Galileo, Popper, Feyerabend, Hacking, van Fraassen, Dennett, Fox Keller, Foucault, Lyotard.

- Šta možemo znati? Šta je izvor naše spoznaje?
- Šta je istina?
- Je li znanje kulturno uvjetovano?
- Što razlikuje znanost od pseudoznanosti ili neznanosti?
- Znači li znanost istinu?
- Kako znanost napreduje?
- Treba li znanstvenike smatrati moralno odgovornim zaimplikacije njihovih izuma?
- Može li računar misliti? Može li računar znati da je računar?

Preporuke za realizaciju tematske cjeline

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

- Učenicima treba ponuditi raznolikost didaktičkih materijala koji trebaju biti recentni i relevantni. Naročito treba obratiti pažnju na to da se u ovoj oblasti ostvari prirodna međupredmetna povezanost i sa učenicima raspravlja o problemima koji proističu iz suvremenih i aktualnih znanstvenih istraživanja, poput etičkih implikacija i pitanja koja se tiču umjetne inteligencije. Ova oblast pruža priliku nastavnicima da učenicima ukažu na povezanost između znanosti i filozofije, kao i na njihove razlike.
- Nastavnici učenicima mogu dati zadatak da pronađu i analiziraju nekoliko članaka iz različitih izvora u kojima su opisani različiti događaji od globalnog značaja, poput političkih protesta, sudskih odluka, donošenja novih zakona i sl. Pitanja kojima se učenici mogu voditi u analizi su: da li članak nudi uvjerljiv opis događaja; koji argumenti i dokazi su ponuđeni u članku; da li je izvor pouzdan i kredibilan; da li mogu prepoznati kako je perspektiva autora utjecala na izvješće; da li je članak konzistentan sa drugim pouzdanim interpretacijama istog događaja? Na kraju, učenici mogu objasniti kako bi filozofi poput Descartesa, Humea i Kanta tumačili proces putem kojeg su učenici analizirali i vrednovali članak.
- Učenici mogu pogledati filmove *Apokalipsa danas*, *2001: Odiseja u svemiru*, *Blade Runner*, *Ime ruže* ili *Rashomon* i napisati filozofski esej o temi znanosti, istine, perspektive i objektivnosti naše spoznaje, referirajući se na pojedina filozofska učenja.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Psihologija, Sociologija, Fizika, Biologija, Hemija, Matematika, Informatika - posebice naučno-istraživačka oblast, pitanja znanstvenog metoda, pouzdanost znanstvenih istina, pseudoznanost/znanost, utjecaj razvoja informatičkih znanosti i tehnologije na znanost uopće.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Kroz ovu oblast učenici će naročito razvijati metakognitivne kompetencije (kritičko mišljenje i vještine rješavanja problema), budući da se ova oblast odnosi na refleksiju o onome što uče u drugim nastavnim predmetima.
- Radeći u grupama učenici će razvijati vlastite socijalne vještine i saradničko mišljenje
- Timskim radom će jačati vlastitu odgovornost i odnos prema radu.
- U dijelu realizacije recentnih tema i projektnih zadataka vezanih za znanost i tehnologiju učenici će jačati informatičku i medijsku pismenost.

E
Moral,
politika i
umjetnost

E.IV.1

Objašnjava temeljne filozofske pojmove i pojedina filozofska učenja relevantna za raspravu o moralu, politici umjetnosti.

Objašnjava neke od najznačajnijih etičkih, političkih i estetičkih pojmova i pitanja.

Objašnjava različite etičke, političke i estetičke pozicije nekih od najznačajnijih filozofa i filozofskih škola.

E.IV.2

Analizira različite etičke, političke i estetičke postavke i teorije te evaluira ponuđene odgovore na neka od najznačajnijih pitanja u ovoj oblasti.

Raspravlja o različitim teorijama iz ovih oblasti referirajući se na neke od klasičnih i suvremenih filozofskih tekstova.

Upoređuje kako različiti filozofi i/ili filozofske škole pristupaju ovim pitanjima.

Evaluira prednosti i slabosti pojedinih odgovora na temeljna pitanja morala, politike i umjetnosti.

E.IV.3

Objašnjava međusobnu povezanost etike, filozofije politike i estetike, kao i njihovu povezanost sa drugim područjima filozofije i različitim aspektima društvenog života, uključujući i svakodnevni život.

Identificira utjecaj etičkih, političkih i estetskih ideja na svakodnevni život.

Objašnjava načine na koje etika, filozofija politike i estetike proizlazi iz i utječu na druga područja filozofije i na druga predmetna područja.

Objašnjava različite utjecaje na razvoj etike, filozofije politike i estetike.

Ključni sadržaji: normativna etika – moralna načela, etike vrline, deontološke vs. teleološke etike, meta-etika - porijeklo i priroda moralnih vrijednosti, temelji moralne prosudbe, jezik etike, primjenjena etika - bioetika, etika okoliša, prava životinja.

Stoici, Sokrat, Platon, Aristotel, Konfucije, Buddha, Bentham, Mill, Kant, Singer, Kierkegaard, Sartre, de Beauvoir, Levinas, Jonas, Nussbaum.

Odnos pojedinca i društva (sloboda, sreća, korist), odnos prirode i zakona, sloboda, odgovornost, pravednost, jednakost, država, vlast, civilno društvo, Platonovo i Aristotelovo shvaćanje države i politike, Machiavelli (cilj opravdava sredstva), Hobbes, Rousseau, Locke (društveni ugovor, ideja suverenosti naroda), Hegel, Marx (umna država, carstvo slobode, carstvo nužnosti), Rawls (teorija pravednosti), Huxley "Vrli novi svijet", Orwell "1984". Wollstonecraft, Popper, Charles Taylor, Arendt, Okin, Rawls, Nozick, Sen, Habermas, Foucault, F. Hayek. Anarhizam, konzervativizam, liberalizam, utopizam, komunitarizam, marksizam, totalitarizam, ideologija, sloboda, jednakost, pravednost, ljudska prava, cenzura i sloboda govora i informacija, manjine i marginalizirane skupine, mediji u suvremenom društvu.

Priroda umjetnosti, umjetnik i proces stvaranja umjetničkog djela, estetsko iskustvo i prosudba, Pojam lijepog i ljepote, umjetnička istina, funkcija umjetnosti, teorije umjetnosti, estetika ružnoga, odnos umjetnosti i morala. Platonovo poimanje lijepog i umjetnosti i Aristotelovo shvaćanje odgojno-etičke katartičke funkcije tragedije, Kantovo određenje doživljaja ljepote kao bezinteresnog svidanja forme umjetničkog djela, Hegelovo poimanje umjetnosti kao osjetilnog, pojedinačnog prikazivanja ideje, Schellingovo estetički panteizam i određenje da estetsko nije spoznatljivo umom, Schopenhauerovo učenje o umjetnosti kao tješiteljice, Nietzscheovo učenje o umjetnosti kao najpotpunijem čovjekovom očitovanju, Heideggerovo poimanje umjetnosti, Adorno i estetika ružnoga. Danto, Croce, Bell, Lyotard, Charles Nussbaum.

- Šta je moral?
- Postoje li temeljni i općeprihvaćeni moralni principi?
- Šta je dobro? Koje su temeljne vrline?
- Koji su izvori i kriteriji naše moralne prosudbe i djelovanja?
- Šta je sloboda?
- U kakvom su odnosu pojedinac i društvo?
- Jesu li sloboda i jednakost kompatibilni?
- Jesu li ljudska prava neotuđiva i univerzalna?
- Može li pravednost biti i ideal i proces?
- Šta je umjetnost?
- Kako definiramo lijepo i ružno?
- Postoje li objektivni kriteriji vrednovanja umjetničkog djela?
- Treba li umjetničko djelo sadržavati religijsku, etičku ili političku poruku?
- Koja je funkcija umjetnosti?

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

Preporuke za realizaciju tematske cjeline

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice.

- Ova je oblast od velikog značaja za svakodnevni život učenika, jer se u njoj problematiziraju pitanja praktične filozofije – etike, estetike i politike. Upravo zbog toga se nastavnicima preporučuje korištenje raznovrsnih materijala, kako filozofskih

tekstova (klasičnih i suvremenih), tako i korištenje različitih video materijala (TED talks, Crash Philosophy i dr.), umjetničkih djela, članaka o aktualnim globalnim događajima, filma itd. kao poticaja za filozofsko promišljanje i analizu.

- Nastavnicima se preporučuje korištenje inovativnih praksi i strategija za poticanje kritičkog mišljenja i kreativnosti kod učenika poput *stripovne metode u nastavi*. Za ovu oblast se preporučuje čitanje stripa *V kao Vendeta* koji sa svojim sugestivnim prikazom totalitarnog društva u postapokaliptičnoj Britaniji, nameće kao iznimno dobar poticaj za raspravu o društvenim i političkim temama, odnosno temama s područja političke filozofije koje su važne za društva današnjice. Ovaj strip se u nastavi filozofije sa logikom može koristiti kao sjajna platforma kako bi se učenike navelo da preispitaju vlastite moralne principe i promišljanja o vlasti, odnosno da ih sagledaju iz različitih etičkih i političkih perspektiva sa kojima su se upoznali na nastavi filozofije (utilitarizam, retributivizam, deontološke teorije, etički relativizam vs apsolutizam, etički univerzalizam, liberalizam vs komunitarizam i sl.). Etička rasprava sa učenicima može prenijeti i na pitanja rasizma, homofobije i korištenja nedopuštenih istraživanja na ljudima, kao i na propitivanje totalitaritma.
- Učenicima se mogu dati isječci iz Huxley-evog distopijskog romana "Vrli novi svijet" i Orwell-e "1984" da bi se potaknule rasprave o brojnim pitanjima iz oblasti političke filozofije. Analiza umjetničkih djela poput Duchampove *Fontane*, Picassove *Guernice* i sl.
- Učenici mogu pogledati filmove poput: *Gattaca*, *Odlazak u smrt* (1995), dokumentarac *Neugodna istina*, *Goyini duhovi*, *Malo dobrih ljudi*, *Gospodar muha i sl.*, a potom napisati esej povezujući film sa određenim filozofskim učenjima i problematikom.

Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Sociologija, Psihologija – etičke teorije i pitanja, moć, pravednost, sloboda, odgovornost, mediji.

Kultura religija – etički problemi, autonomna i heteronomna etika

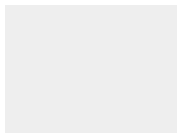
Likovna kultura, Muzička kultura – estetski problemi vrednovanja umjetničkog djela, pojam lijepog, formiranje estetskih sudova

BHS jezik i književnost – filozofska analiza književnih djela Huxley "Vrli novi svijet", Orwell "1984"

Biologija, Fizika, Hemija – etičke implikacije prirodosnanstvenih istraživanja.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Ova oblast pruža velike mogućnosti za razvoj interkulturalnih kompetencija učenika, razvijanje njihovog senzibiliteta i empatije za druge, oblikovanje njihovog estetskog ukusa i razvijanje univerzalnih etičkih vrlina i humanističkih vrijednosti kod učenika.

Filozofija sa logikom – Učenje i podučavanje

Nastava filozofije sa logikom izvodi se tokom dvije godine, tako da se nastavnicima skreće pažnja da u prvom planu bude ostvarivanje ishoda, a ne sam sadržaj podučavanja, odnosno njegov obim. Potrebno je obraditi ključne sadržaje i odabrati egzemplarne predstavnike različitih škola, pravaca i sl, a nikako ne insistirati na obradi svih filozofa koji su se javljali kao njihovi zagovornici. Napominje se nastavnicima da se ovim kurikulumom napušta dugo ustaljeni historijski pristup u nastavi filozofije, a da se, što je vidljivo iz formiranih oblasti i ishoda učenja, uvodi problemski pristup u svojevrsnoj kombinaciji sa historijskim pristupom. Cilj uvođenja ovakvog pristupa u nastavi filozofije je postizanje dubljeg razumijevanja određenih filozofskih problema od strane učenika, razvijanje njihovog kritičkog mišljenja kroz evaluaciju i kritički osvrt na određene filozofske pozicije i efikasnije povezivanje filozofskih sadržaja sa svakodnevnim životom učenika. Nastavnicima se napominje da povijesnost kao bitna dimenzija filozofskog mišljenja nipošto ne smije biti zanemarena i treba biti sastavni dio podučavanja o bilo kojem filozofskom problemu.

Nastava filozofije sa logikom po svojoj prirodi jeste prvenstveno dijaloška i usmjerena prema učeniku koji aktivno sudjeluje u svim etapama nastavnog procesa, od planiranja do vrednovanja. Stoga se nastavnicima preporučuje da u prvi plan stavljaju sam proces spoznavanja, učenje i poučavanje kao istraživanje, otkrivanje, izvođenje i promišljanje. Time se ispunjava jedan od osnovnih zadataka nastave filozofije, a to je osposobljavanje učenika za samostalno učenje. Nastavnik stoga treba biti prije svega voditelj ili moderator aktivnosti koje se provode u nastavnom procesu. Nastavnik učenicima treba osigurati sigurno okruženje u kojemu će slobodno i argumentirano iskazivati svoje misli, vodeći računa pri tom da se očuva intelektualni nivo diskusije te da ona ne izgubi svoj prvobitni cilj. Postupci uvođenja u filozofsko mišljenje izuzetno su bitni za uspješnost nastave Filozofije sa logikom jer omogućuju da nastava bude zanimljiva i poticajna. Nastava filozofije podrazumijeva njegovanje intelektualnih vrlina i poboljšanje vještina mišljenja. Filozofija je prije svega aktivnost, time i podučavanje filozofije ne smije biti iznošenje tuđih ideja i mišljenja, bez zalaganja nastavnika da učenike angažira da te ideje i mišljenja propituju, analiziraju, vrednuju i, na kraju, iznesu svoje interpretacije i utemeljene kritike tih ideja i mišljenja. Na ovaj način osigurava se razvoj metakognitivnih kompetencija učenika. Njegovanje i razvoj kritičkog mišljenja osigurava se kroz:

- o Skandalonski karakter nastave filozofije, odnosno primat pitanja u odnosu na odgovore. Skandalon je, najjednostavnije rečeno, kada dovodimo u pitanje ono neupitno, nedvojbeno,

samorazumljivo i uvriježeno.

o Problematiziranje, odnosno motiviranje učenika za određenu temu postavljajući pred njih aktualan i poticajan filozofski problem, što se najlakše postiže ukoliko se taj problem tiče njihovog načina i doživljaja svijeta i života.

o Aktualizaciju, odnosno povezivanja prethodno naučenog sa sadašnjim trenutkom i aktualnim znanstvenim dostignućima. To je moguće učiniti pomoću knjige, filma, stripa, novinskog članka, aktualne vijesti iz medija, anegdota i dogodovština. Aktualizacijom se osigurava razvoj viših nivoa mišljenja, odnosno refleksivnost kod učenika.

Nastavnici bi trebali primjenjivati različite metode svojstvene nastavi filozofije, poput: metode razgovora u različitim formama (lanac razgovor, majeutički razgovor, heuristički, rasprava, diskusija, debata, oluja ideja...), dokumentacijsku metodu odnosno metodu rada na tekstu. Rad na tekstu zahtijeva dobru pripremu nastavnika – odabir tekstova je također od velike važnosti jer se neki tekstovi mogu dati za samostalno čitanje pa čak i samostalnu obradu, a drugi mogu poslužiti kao izvrsni ilustrativni primjeri problema u koji ih želimo uvesti. Nastavnicima se preporučuje korištenje stripovne metode u nastavi filozofije sa logikom[1]. Poželjno je da se tokom bilo koje vrste dijaloga učenikova pitanja i ideje stavljaju u središte obrazovnog procesa, a da nastavnik ima ulogureiranja okruženja u kojemu će se ta pitanja i ideje slobodno i argumentirano raspravljati

Treba napomenuti da se metode i strategije učenja i podučavanja biraju prema željenim ishodima i ciljevima koje želimo postići, kao i da trebaju biti prilagođene sadržajima koji se podučavaju. Ipak, da bismo osigurali inkluziju svih učenika, metode i strategije trebaju biti raznolike i omogućavati aktivno sudjelovanje svih učenika u nastavnom procesu, kao i poticanje i razvijanje njihovih potencijala.

Nastavnici trebaju poticati razvoj IKT kompetencija kod učenika kroz sve oblasti putem davanja različitih zadataka koji zahtijevaju korištenje IT-a, ali i raditi na uvježbavanju učenika u pronalaženju relevantnih i kredibilnih izvora informacija, kao i njihovoj analizi i evaluaciji. Osim udžbenika izrađenih prema zahtjevima kurikulumu, nastavnicima se preporučuje korištenje različitih stručnih i znanstvenih članaka, različitih umjetničkih, odnosno pop-kulturnih djela, kao i različitih online materijala. Također, nastavnicima se preporučuje uvođenje lektire iz nastave filozofije. Čitanje lektire iz filozofije unaprijeđuje jezičke kompetencije učenika. Nastavnicima se napominje da svi neudžbenički materijali trebaju pomnu metodičko-didaktičku prilagodbu. U radu sa učenicima potrebno je ih je uvježbavati za pisanje filozofskih eseja, što predstavlja jednu od

najvažnijih učeničkih kompetencija koju nastava filozofije treba polučiti.

Kako bismo osigurali ugodno radno okruženje i atmosferu u nastavi filozofije sa logikom, preporučuje se organizacija prostora u vidu dijaloškog kruga i sl., a izbjegavati organizaciju u kojoj su učeničke klupe poredane jedna iza druge. Cjelokupno radno okruženje treba biti tako da potiče suradničko i brižno mišljenje, odnosno da jača socijalne i građanske kompetencije kod učenika. Brižno mišljenje (pojam koji obuhvata empatiju, ali je sveobuhvatniji) zasniva se na pažljivom promatranju, aktivnom slušanju, kao i vrednovanju vlastitih, kao i ideja i mišljenja drugih. Ovdje bi bilo veoma važno učenicima naglašavati i osnaživati jednu bitnu odrednicu kritičkog mišljenja, a to je samoregulacija.

Zbog toga je uloga nastavnika da osigura kreiranje istinske zajednice u učionici od izuzetnog značaja. Etička dimenzija nastave filozofije treba biti osvještana kroz realizaciju cjelokupnog kurikulumu, i to na način da nastavnik kroz brigu o učenicima potiče brigu učenika jednih za druge i zajednicu. Ova dimenzija podrazumijeva slobodu argumentiranog izražavanja različitih stajališta, kao i povećanje senzibiliteta i uvažavanje multiperspektivnosti, što je osnova jačanja interkulturalnih kompetencija.

Ukoliko je moguće učenicima treba omogućiti i posjete različitim institucijama, kao i osigurati povremena predavanja i radionice koja će držati profesori sa univerziteta, iz drugih škola, kao javne i druge relevantne ličnosti, a u skladu sa planiranim sadržajima.

Ostvarivanje međupredmetne povezanosti naročito je važna u nastavnom predmetu Filozofija sa logikom kako bi se učenicima ukazalo na relevantnost filozofije i logike za njihov život, odnosno za sadržaje koje uče iz drugih nastavnih predmeta. Ne postoji niti jedan nastavni predmet i njegovi ishodi, koji se ne mogu na svrhovit način povezati sa filozofijom ili logikom, budući da nam logika pruža osnovu bilo kakvog kritičkog mišljenja, suđenja ili zaključivanja, dok je s druge strane predmet filozofije u svojim počecima obuhvatao mnoga značajna pitanja pojedinačnih znanosti, etike i umjetnosti, a danas filozofija sa svojim različitim disciplinama i subdisciplinama ulazi u interdisciplinarni odnos sa modernom znanostu, umjetnošću, sportom i tehnologijom, postajući njihov vrijednosni orijentir, propitujući njihov aksiološki i epistemološki okvir, kao i metode i granice istraživanja. Nastavni predmet Filozofija sa logikom s jedne strane predstavlja osnovu za razumijevanje svih drugih znanosti/nastavnih predmeta (kroz logiku i metode znanosti), a na drugi način pomaže učenicima da uvide posebnost filozofskog u odnosu na druge pristupe svijetu i životu, njegujući i potičući pri tome reflektivnost učenika, njihovu kritičku svijest, temeljne

humanističke vrijednosti i vrline. Učenici se potiču na samospoznaju, samorefleksiju i samoregulaciju, što bi u konačnici trebalo rezultirati odgovornim i angažiranim građanima. U nastavi Filozofije sa logikom potrebno je kontinuirano uvažavati opće principe individualizacije i diferencijacije utemeljene na zadanim ciljevima i ishodima učenja. To se postiže davanjem različitih vrsta aktivnosti i zadataka u smislu njihove zahtjevnosti, a u skladu sa individualnim sposobnostima učenika koje procjenjuje sam nastavnik.

[1] Za primjenu stripovne metode u nastavi filozofije sa logikom, vidjeti knjigu Cerić, H. i Cerić, E. (2020). *Strip kao medij filozofskog mišljenja: stripozofski pristup nastavi filozofije*. Sarajevo: Druga gimnazija Sarajevo.

Filozofija sa logikom – Vrednovanje i ocjenjivanje

Vrednovanje u nastavnom predmetu Filozofija sa logikom predstavlja proces kojim se postiže kontinuirano praćenje postavljenih ciljeva i ishoda učenja, kao i procjena učeničkih postignuća tokom školske godine. Za nastavni predmet Filozofija sa logikom obavezno je formativno i sumativno vrednovanje, dok se dijagnostičko vrednovanje može, ali ne mora primjenjivati. Cilj formativnog vrednovanja predstavlja stalno i kontinuirano praćenje napretka učenika i pravovremenog davanja povratne informacije o njegovom napredovanju, kako bi učenik imao uvid u vlastiti proces učenja i kako bi se unaprijedile njegove mogućnosti i postignuća. Ovaj vid vrednovanja ne rezultira ocjenom. Formativno vrednovanje, također, može doprinijeti poboljšanju kvaliteta poučavanja budući da pomoću njega nastavnik može pratiti realizaciju ciljeva i ishoda učenja i poučavanja.

Sumativno vrednovanje se odnosi na ocjenjivanje rezultata procesa učenja, odnosno, predstavlja ocjenu trenutnog učeničkog postignuća. Važno je naglasiti da proces vrednovanja ne mora nužno biti praćen procesom ocjenjivanja. Ocjenjivanje uključuje pored vrednovanja i brojčanu ocjenu od 1 (nedovoljan) do 5 (odličan).

Vrednovanju postignuća iz Filozofije sa logikom je izrazit specifično jer se radi o procjeni učenikove samostalnosti u formuliranju stavova, izvođenju suđenja i oblikovanju vlastitih uvjerenja, s naglaskom na razvoj kritičkoga mišljenja, što premašuje nivo poznavanja činjenica i reprodukcije nastavnih sadržaja. Didaktički je poželjan i koristan samo onaj način ispitivanja kod kojeg je su angažirani svi učenici. Pojedinačno ispitivanje, kod kojeg je razred u većini pasivan, nema značajne obrazovne vrijednosti.

U procesu vrednovanja i ocjenjivanja stupnja vladanja filozofskim pitanjima i problemima treba uzeti u obzir, kako nivo znanja i poznavanja literature, tako i udio u dijalogu i diskusiji – istraživanju, otkrivanju i razvoju problema. Naročito treba cijeniti sklonost za zauzimanje kritičkog stava i izgradnju vlastitog interpretativnoga stava. Sistemska, redovna, javna, objektivna i raznovrsna provjera i ocjenjivanje znanja učenika ima obrazovnu i odgojnu ulogu - navikava učenike na kontinuirani i sistemski rad, razvija osjećaj (samo)odgovornosti i sigurnosti u kvaliteti usvojenih znanja. Ovdje dolazi do izražaja moralna dimenzija ispitivanja i ocjenjivanja, sadržana u nastojanju nastavnika da brižljivo sagleda i realno procijeni odnos učenika prema učenju i rezultatima koje je postigao. Upravo u procesu provjere i ocjenjivanja znanja učenika dolazi do izražaja odgovornost nastavnika, njegova dosljednost, pravednost, načelnost i korektnost prema ukupnom zalaganju učenika, što prethodi izražavanju uspjeha učenika potpunom ocjenom. Ocjena je ne samo rezultat

aktivnosti učenika već i rezultat rada nastavnika. Ona mora (prvenstveno svojom objektivnošću) stimulirati učenika i potaknuti interes za nastavni predmet, ne izazivajući strah i odbojnost prema nastavnim sadržajima.

Nastavnik nije jedina osoba koja vrši vrednovanje učeničkih postignuća, već tu ulogu preuzimaju i sami učenici međusobno kroz vršnjačko vrednovanje i samovrednovanje. Vršnjačko vrednovanje (i/ili vršnjačko ocjenjivanje) pomaže učenicima da se bolje upoznaju sa kriterijima vrednovanja i ocjenjivanja, te da objektivno procjene ostvarenost ciljeva i ishoda učenja drugih učenika, ali također omogućava i uvid u vlastite navike kada je učenje u pitanju. Obje vrste vrednovanja trebaju biti zasnovane na promišljenoj i argumentiranoj kritici i samokritici usljed koje učenik povećava samo-efikasnost u učenju. Samovrednovanje (i/ili samoocjenjivanje) je način da učenici prate i regulišu vlastito napredovanje u postizanju ciljeva i ishoda učenja nastavnog predmeta filozofija sa logikom te razvijaju veću odgovornost za učenje.

Na ovaj način stavljamo učenike u sam centar procesa učenja i podučavanja nastavnog predmeta Filozofija sa logikom, pomažemo im da razviju potrebne kompetencije i ojačamo im motiv za cjeloživotnim učenjem. Prije samih pristupa samovrednovanju i vršnjačkom vrednovanju neophodno je da nastavnik sa učenicima dogovori ono što će se i kako vrednovati, da jasne upute i pojasni kriterije vrednovanja. Neophodno je primjenjivati i kombinirati različite oblike provjere i ocjenjivanja znanja, imajući uvijek na umu prirodu i karakter same filozofije i nastave filozofije, njene ciljeve i prirodu učenika. Iako je usmeni način provjere i procjene znanja učenika u nastavi Filozofije sa logikom logičan i prirodan, on je i neprihvatljiv ako je jedini način provjere i (pr)ocjenjivanja znanja učenika pa je neophodna primjena raznovrsnih oblika provjere i ocjenjivanja znanja i rada učenika.

Elementi vrednovanja

U nastavnom kurikulumu Filozofija sa logikom zastupljena su tri elementa vrednovanja:

1. Poznavanje filozofskih pojmova i učenja

Odnosi se na vrednovanje znanja i razumijevanja osnovnih koncepata u filozofiji i logici, pojedinih misaonih sistema te pojedinih pitanja i koncepcija unutar filozofskih disciplina. Obuhvata ciljeve učenja i ishode učenja koji se odnose na usvojenost znanja.

Vrednovanje i ocjenjivanje ovog elementa se vršiti kroz:

- usmenu provjera znanja ili usmenu aktivnost na času u obliku diskusije ili sokratovskog dijaloga (obavezna),
- pisane provjere znanja (kvizovi, testovi, eseji).

Nastavnici mogu koristiti i druge vrste provjere znanja, ali one nisu obavezujuće.

2. Filozofska analiza, argumentacija i primjena naučenog

Nakon usvajanja neophodnih znanja i razumijevanja filozofskih pojmova i učenja, vrednuje se viši nivo usvojenosti znanja kroz filozofsku analizu i primjenu stečenih znanja. Na ovaj način se shvatanje sadržaja podiže na viši operativni nivo i postižu se ciljevi učenja usmjereni na razvijanje kompetencija i vještina mišljenja i komunikacije. To se može raditi na sljedeće načine, i to kroz:

- Analizu izvornih filozofskih tekstova,
- Povezivanje naučenog sa svakodnevnim životom i naučenim iz drugih nastavnih predmeta
- Pisanje esejskih zadataka, pisanje izvještaja o filozofskoj lektiri
- Identificiranje i izbjegavanje logičkih pogrešaka u mišljenju (analiza različitih tekstova, debata, diskusija)

3. Primjena vještina kritičkog i kreativnog mišljenja (sinteza i evaluacija)

Pisanje eseja u jednom od dolje ponuđenih oblika je obavezan zadatak za sve učenike u nastavnom predmetu Filozofija sa logikom.

Ova j element vrednovanja moguće je postići kroz:

- kreiranje stripa od strane učenika o filozofskom problem (poželjno, ali neobavezujuće),
- pisanje filozofskog eseja (poželjno koristiti i formu dijaloga) ili
- filozofsku analizu nefilozofskog stimulusa (slika, novela, strip, fotografija, novinski članak, pjesma, film, reklama, animirani film...).
- rješavanje postojećih i kreiranje novih logičkih zadataka, različite vježbe poticanja kritičkog mišljenja
- sokratovski dijalog (istraživačka zajednica) - metoda Filozofije za djecu

U nastavku su kriteriji za ocjenjivanje filozofskog eseja:

1. Identifikacija filozofskog problema i relevantnost odabranog stimulusa
2. Jasnost i koherentnost argumenata
3. Znanje i razumijevanje filozofskih ideja i pravilno korištenje filozofske terminologije
4. Kritička analiza (ponuđeni argumenti, protuargumenti, primjeri, protuprimjeri)
5. Evaluacija (jasna evaluacija alternativnih gledišta i interpretacija)

Na nastavnicima je da osmisle i druge načine vrednovanja pomoću kojih će se kod učenika moći

mjeriti nivo postizanja ciljeva učenja i usvojenosti ishoda učenja. Pri svakom obliku vrednovanja i ocjenjivanja učenik mora dobiti jasnu, pravovremenu, transparentnu i kvalitetnu povratnu informaciju o svojim postignućima i napredovanju, te eventualno načinima kako iste može poboljšati.

Zaključivanje ocjena

Zaključna ocjena temelji se na ocjenama dobijenim iz većeg broja različitih vrsta provjera i metoda vrednovanja. Zaključna ocjena ne mora predstavljati aritmetičku sredinu pojedinačnih ocjena dobijenih tokom polugodišta i školske/nastavne godine nego nastavnik može uzeti u obzir učenikovu samostalnost i odgovornost. Formira se na osnovu opisana tri elementa vrednovanja, pri čemu poznavanju i razumijevanju filozofskih pojmova i koncepata dati 50%, filozofskoj analizi i argumentaciji 30% i stvaranju i evaluaciji 20%.

